

Asia: VN/12531/2021

LAUSUNTOPYYNTÖ VAMMAISPALVELULAINSÄÄDÄNNÖN UUDISTUKSESTA

Lausunnonantajan tausta

1. Vastaaajan taustaorganisaatio

Vammaisjärjestö

Yleistä hallituksen esitysluonnoksesta

2. Ovatko esitysluonnoksen pykälät selkeitä?

Kyllä pääosin

Perustelee tarvittaessa kantasi

Pääosin lakiluonnos on selkeä, mutta selkeyttä vähentää säännösten avoin kirjoitustapa, soveltamisalan tulkinnanvaraisuus ja vammaisen henkilön määritelmän monimutkaisuus. Lisäksi esimerkiksi asumisen tuki on laaja kokonaisuus, eikä ole selvää, miten se suhteutuu muihin palveluihin. Näistä syistä palveluiden suhteen jää usein tulkinnanvaraiseksi, mihin palveluun ja missä laajuudessa asiakkaalla on oikeus. Vammaisten oikeuksien toteutumista edistäisi paremmin se, jos enemmän olisi määriteltynä asioita, joihin on yksiselitteinen oikeus.

Lakiluonnosta selkeyttäisi se, jos siinä todettaisiin, että palvelut toteutetaan hyvinvointialueesta annetun lain 9 §:ssä määritellyillä tavoilla, jollei lailla toisin säädetä. Laissa voisi siis olla 1 luvussa yleinen palvelujen tuottamista koskeva pykälä, josta tämä kävisi ilmi. Pykälässä voisi olla myös sellaisia lain läpileikkaavia palvelujen tuottamista koskevia periaatteita, jotka koskevat kaikkia palveluja. Näitä ovat esimerkiksi palvelujen vastaaminen yksilöllisiin tarpeisiin ja toimivan palvelukokonaisuuden muodostaminen. Mikäli jossain palvelussa on tuottamista koskevia erityisehtoja kuten etäpalvelun mahdollisuus, nämä voisivat käydä ilmi kyseisen palvelun kohdalta.

Yhtenä esimerkkinä tuottamistapaa koskevasta tulkinnasta on henkilökohtaisen avun ohjaus. Lakiluonnoksen mukaan henkilökohtaiseen apuun liittyen hyvinvointialueen olisi ”annettava vammaiselle henkilölle ja tarvittaessa henkilökohtaiselle avustajalle itsehoitoa vastaavien

toimenpiteiden edellyttämää ohjausta”. On vaikea saada kuvaa, onko kyse ehdottomasti hyvinvointialueen itse tuottamasta ohjauksesta, vai voidaanko ohjaus ostaa ulkopuolelta. Sama koskee myös henkilökohtaisen avun työnantajamallissa annettavaa neuvontaa ja tukea.

Erillinen palvelujen tuottamista koskeva pykälä täsmentäisi sitä, että esimerkiksi työnantajana toimimisen ei ole tarkoitettu laajenevan henkilökohtaisen avun työnantajamallin ulkopuolelle muihin palveluihin. Tulevaisuudessa mahdollinen poikkeus olisi henkilökohtainen budjetti, jos siitä olisi säädetty lailla. Nyt ehdotettavassa laissa on paljon hyvin avoimia säännöksiä ja ne voivat kannustaa hyvinvointialueita kehittämään esimerkiksi säästöjen vuoksi sellaisia palvelujen toteuttamistapoja, joissa asiakkaan oikeusturva jäisi heikoksi.

Laissa ei ole asetuksenantovaltuutta, mikä voi heikentää mahdollisuuksia saada laki käytännössä toteutumaan tarkoitetulla tavalla. Esimerkiksi henkilökohtaisen avun työnantajamallin korvauskäytännöistä on kirjoitettu paljon lain perusteluihin, mutta mahdollista on, että tästä tarvittaisiin asetuksen tasoista sääntelyä. Lakiin tulee siis sisällyttää asetuksenantovaltuus.

3. Tukevatko pykälien perustelut hyvin lain soveltajaa?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Perustelut ovat suhteellisen laajat ja niissä on huomioitu tavanomaista paremmin esimerkiksi lasten asema. Perusteluissa olisi kuitenkin voinut tuoda enemmän esille YK:n vammaissopimuksen merkitystä esimerkiksi artikla 19 koskevan yleiskommentin valossa. Lisäksi lain soveltamisalaa ja vammaisen määritelmää olisi voinut verrata vammaissopimukseen, jotta olisi parempi arvio siitä, vastaavatko nämä vammaissopimusta.

Henkilökohtaisen avun työnantajamalliin sisältyy muutoksia nykyiseen lakiin nähden, mutta kaikille näille ei ole lainkaan perusteluja. Lisäksi perusteluissa on osia, joiden kuuluisi olla enemmän laissa. Tällainen kohta on esimerkiksi henkilökohtaisen avun työnantajamallin palkkahallinto ja oikeus olla käyttämättä hyvinvointialueen osoittamaa palkkahallintoa. Perustelujen mukaan hyvinvointialue ei voisi velvoittaa työnantajaa siirtämään työnantajan velvollisuuksia hyvinvointialueen osoittamalle toimijalle. Perustuslain 80 §:n mukaan lailla on kuitenkin säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista sekä asioista, jotka perustuslain mukaan muuten kuuluvat lain alaan. Nyt lakitekstistä ei ilmene se, että asiakkaalla on oikeus saada henkilökohtaisen avun kulut korvatuksi muullakin tavalla kuin hyvinvointialueen osoittaman toimijan kautta tai mikä olisi tämän oikeuden peruste.

Perusteluissa on myös jonkin verran väitteitä, jotka eivät sellaisenaan pidä paikkaansa. Perusteluissa on esimerkiksi mainittu, että nykyisin hoitotoimenpiteet rajautuvat henkilökohtaisen avun

ulkopuolelle. Nykyisen vammaispalvelulain perusteluissa todetaan, että henkilökohtainen apu ei voi olla pääosin hoivaa, hoitoa ja valvontaa. Mitään kategorista kieltoa ei kuitenkaan ole olemassa.

Lakiehdotuksessa on arvioitu nykytilaa siten, että vammaispalveluja myönnettäisiin tällä hetkellä perusteetta ikääntyneille henkilöille. Tämän arvion paikkansapitävyydestä ei ole kuitenkaan tietoa monien palvelujen suhteen. On myös mahdollista, että vammat ja sairaudet vaikuttavat enemmän ikääntyneiden toimintakykyyn. Vammaispalvelujen resurssit ovat kunnissa tiukat, eikä Heta-liiton neuvontapalvelun yhteydenottojen perusteella ole syntynyt kuvaa, että esimerkiksi henkilökohtaista apua olisi juuri myönnetty perusteetta. Päinvastoin kunnilla on ollut paineita avustajatuntien käytön karsimiseen ja kulujen minimointiin.

Perusteluja muutoksille on muualla kuin yksityiskohtaisissa perusteluissa, eli soveltajan voi olla vaikea löytää näitä hallituksen esityksen muista kohdista. Olisi siis toivottavaa, että perusteluja käydään läpi siltä kannalta, tuleeko tekstiä siirtää luonnoksen muista osioista yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Laissa on määrärahasidonnaisia palveluja, joiden saatavuus voi käytännössä vaihdella. Perusteluissa tulee kuvata sitä, että hyvinvointialueen on varattava näihin palveluihin riittävät varat. Hyvinvointialueen tulee seurata määrärahasidonnaisten palvelujen hakemusmääriä ja myönnettyjä päätöksiä.

4. Vahvistaako esitys vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Laissa on nykytilaan nähden yhdenvertaisuutta vahvistamia säännöksiä. Toisaalta tiukka taloudellinen raami on estänyt lain kehittämistä paremmin yhdenvertaisuutta turvaavaksi ja YK:n vammaissopimuksen tavoitteita edistäväksi. Lisäksi laissa ei ole paljon tarkkarajaisesti määriteltyjä oikeuksia ja paljon jää sen varaan, miten lain soveltajat suhtautuvat vammaisten oikeuksiin.

Vammaissopimuksen artikla 19 mukaista elämistä itsenäisesti ja osallisuutta yhteisössä heikentää se, että asumisen tuessa ei olla vahvistamassa oikeutta saada palveluja itse valittuun asuinpaikkaan. Tällainen säännös on ollut suunnitteilla, mutta se on nyt poistettu lausunnoilla olevasta esityksestä. YK:n vammaissopimuksen 19 artiklan yleiskommentin mukaan palvelujärjestelmiä tulee kehittää kohti yksilöllisiä palveluja ja pois laitospaikoista ja joustamattomista järjestelyistä. Nyt riskinä on, että tällaista kehitystä ei ole tapahtumassa, vaan asumisessa pakkomuutot ja valinnanvapauden puute ovat edelleen ongelmia.

Yhdenvertaisuutta edistäisi se, että lakiin otettaisiin menettelyllinen säännös päätöksen perustelemisesta. Jos päätöksessä poiketaan vammaisen henkilön näkemyksestä, pitää siihen olla välttämättömät syyt.

Yhdenvertaisuuden toteutumista edistäisi se, että henkilökohtaisen avun työnantajamallissa vammaisella henkilöllä olisi oikeus saada avustajakulut korvatuiksi siten, että niihin ei ole tarve edes välillisesti käyttää omia varoja. Nyt henkilökohtaisen avun käyttö voi estyä korvauskäytäntöjen vuoksi. Muillakin tässä lausunnossa esitetyillä ratkaisuilla edistettäisiin yhdenvertaisuuden toteutumista.

Yhdenvertaisuuden toteutumista heikentää esimerkiksi liikkumisen tuen riittämätön määrä. Yhdenvertaisuutta ei ole se, että vammaisen henkilö voi liikkua kotoaan ulos vain kaksi kertaa viikossa. Perusteluissa kuvataan, että tukea auton tai muun kulkuneuvon hankintaan voidaan antaa esimerkiksi työssäkäyntiin tai lapsiperheelle. Perusteluissa tulee kuitenkin painottaa tässä yhdenvertaisuutta ja kaikkien mahdollisuutta osallisuuteen. Käytännöt voivat heikentää yhdenvertaisuutta, jos työelämän ulkopuolella olevat vammaiset henkilöt jäävät myös tällaisten mahdollisuuksien ulkopuolelle.

5. Lisääkö esitys vammaisten henkilöiden osallisuutta yhteiskunnassa?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Osallisuutta lisääviä elementtejä lakiluonnoksessa ovat esimerkiksi henkilökohtaisen avun saamista edistävät säännökset ja erityisen tuen ja valmennuksen palvelut.

Osallisuutta edistäisi kuitenkin se, että henkilökohtaista apua myönnettäisiin yhteiskunnalliseen osallistumiseen samoin kuin päivittäisiin toimiin, työhön ja opiskeluun. Niin sanottua vapaa-ajan apua pitäisi nykyisen lain ja ehdotetun lain mukaan myöntää yksilöllistä tarvetta vastaavasti, mutta näin ei käytännössä toimita, vaan yleensä vapaa-ajan apua myönnetään lain minimi 30 tuntia kuukaudessa. Tämä tarkoittaa, että yhteiskunnallinen aktiivisuus vähentää mahdollisuuksia muuhun vapaa-ajan toimintaan.

Käytännössä osallisuus voi edelleen jäädä monella vammaisella henkilöllä pitkälti sen varaan, miten asumisen tuki toteutuu, vaikka asumisen tuki soveltuu usein heikosti osallisuuden edistämiseen. On riski, että asumisen palvelussa ei ole jatkossakaan riittäviä mahdollisuuksia osallisuuden edistämiseen, jos esimerkiksi vuorovaikutukseen ei saa riittävää tukea asumisen palveluna. Lain perusteluissa on lyhyesti kuvattu päätöksenteon tukea, jota annettaisiin muiden palvelujen kuten asumisen tuen yhteydessä. Tähän voi olla käytännössä heikot mahdollisuudet.

6. Parantaako esitys vammaisen henkilön mahdollisuuksia saada yksilöllisen tarpeensa mukaisia palveluita vamman tai sairauden laadusta riippumatta?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

On tärkeää, että lakiehdotuksen 1 §:ssä ja 2 §:ssä korostetaan oikeutta saada yksilöllistä tarvetta vastaavat palvelut. Toisaalta soveltamisala on varsin tiukka, ja vammaisen henkilö voi joutua käytännössä ”todistamaan”, että yleiset palvelut eivät ole hänelle yksilöllistä tarvetta vastaavia ja sopivia. Lakiehdotus ei myöskään riittävästi edistä oikeutta yksilöllisiin vammaispalveluihin kuten henkilökohtaiseen apuun, vaan edelleen esimerkiksi asumisessa lähtökohta tulee todennäköisesti olemaan laitosmaisia käytäntöjä sisältävät ratkaisut.

Tavanomaisen elämän käsite lain soveltamisalan rajassa on joko poistettava tai sen merkitystä on rajattava, sillä se heikentää mahdollisuutta saada yksilöllisiä palveluja ja on ristiriidassa YK:n vammaissopimuksen kanssa. Nyt se mainitaan 2 §:n 1 momentissa yleisenä soveltamisalaa ja siten palvelujen myöntämistä rajaavana käsitteenä. Perusteluissa on kuvattu, että tavanomaisen elämän käsitteen valossa on tarkoitus arvioida myös palvelujen käyttökohteita esimerkiksi sen suhteen, miten samanikäiset ja samassa elämäntilanteessa olevat toimivat (s. 162-163). Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi henkilökohtaisen avun käytössä on aina riski siitä, että hyvinvointialue pyrkii kontrolloimaan vammaisen elämänvalintoja arvioimalla, onko jokin asia tavanomaista elämää vai ei. Tällä hetkellä on huomattava ongelma, että kunnat eri tavoin ja perusteetta pyrkivät kontrolloimaan henkilökohtaisen avun käyttöä. Tämä heikentää mahdollisuutta saada yksilöllisiä palveluja ja myös koko lain tavoitteiden toteutumista.

Jos tavanomaisen elämän käsitteestä ei luovuta, on sen käyttö rajattava selkeästi koskemaan vain sitä, keihin vammaispalvelulakia sovelletaan ja henkilön yleisluontoista palveluntarvetta, ei lopullisia palvelun käyttökohteita. Palveluntarvetta arvioitaessa voidaan siis arvioida, onko henkilöllä palvelun tarvetta tavallisissa arjen tilanteissa. Jos henkilö esimerkiksi hakee henkilökohtaista apua harrastuksiin, ei arvioida, onko jokin tietty harrastus tavanomaista elämää tai miten ihmiset keskimäärin toimivat, vaan onko henkilöllä yleisesti ottaen avun tarvetta harrastustilanteissa.

Nykyisessä oikeuskäytännössä on todettu, että arviointi esimerkiksi henkilökohtaisen avun suhteen tulee tehdä yksilöllisesti. Käsitteen poistolle on selvät perusteet vammaissopimuksen artikla 19 yleiskommentissa, jossa korostetaan avun joustavaa käyttöä ja vammaisen henkilön oman näkemyksen keskeisyyttä avun yksityiskohdista päätettäessä.

Joidenkin vamma ryhmien asemaan voi vaikuttaa se, miten itsehoitoa vastaavat toimet henkilökohtaisessa avussa ymmärretään. Henkilökohtaiseen apuun kuuluviin itsehoitoa vastaaviin

tehtäviin tulee sisällyttää esimerkiksi toimet erilaisten tajunnanalenemien kuten epilepsiakohtausten sekä kiputilojen aikana. Muussa tapauksessa näissä apua tarvitsevat voivat jäädä väliinputoajiksi henkilökohtaisen avun suhteen. Tällaiset toimet eivät välttämättä ole idealtaan itsehoitoa siinä mielessä, että vammaisen henkilön voitaisiin ajatella tekevän toimet itse ilman toimintarajoitetta. Nämä kuitenkin yleensä rinnastuvat vaativuudeltaan muihin kohdassa tarkoitettuihin tehtäviin.

7. Mitä haluaisit ehdottomasti säilyttää esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Henkilökohtaisen avun ja erityisesti työnantajamallin kehittäminen ja itsehoitoa vastaavien tehtävien sisällyttäminen henkilökohtaiseen apuun

2.

Yksilöllistä tarvetta vastaavien palvelujen mainitseminen lain lähtökohtana ja soveltamisalaa määrittävänä tekijänä

3.

Liikkumisen tuen joustavat vaihtoehdot kuten kilometri- tai euromäärään perustuva palvelu

8. Mitä haluaisit ehdottomasti poistaa tai muuttaa esityksessä ja miksi (asiakokonaisuus, pykälä, kohta perusteluissa tms.)? Mainitse avovastauksessa (lyhyesti) enintään kolme asiaa.

-

1.

Soveltamisalan liialliset rajoitukset kuten vammaisen henkilön määritelmän kriteeristöä elementit, jotka tekevät määritelmän liian tiukaksi sekä tavanomaisen elämän käsitteen käyttö palvelujen käyttökohdetta määrittävänä asiana

2.

Lain soveltamisalan toissijaisuus ja tulkinnanvaraisuus palveluista, joihin henkilöllä on oikeus. Vammaispalvelulain palvelujen kuten henkilökohtaisen avun tulee olla ensisijaisia vammaiselle henkilölle.

3.

Asumisen tuesta sääntely, jossa ryhmämuotoinen asuminen ja yksittäiseen asuntoon järjestettävä palvelu ovat samassa asemassa. Palvelu tulee ensisijaisesti järjestää henkilön itse valitsemaan asuinpaikkaan siten kuin tässä lausunnossa on ehdotettu.

9. Ottaako esitys riittävästi huomioon vammaisten lasten tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lasten asema on verrattain hyvin huomioitu lakiehdotuksessa ja myös henkilökohtaisen avun sääntelyssä. Nykytilaan nähden on tarve vahvistaa lasten oikeutta saada henkilökohtaista apua. Lasten asemaa kuitenkin voivat heikentää ne soveltamisalan rajaukset, jotka koskevat muutakin väestöä.

Samoin lain soveltamisalan 2 § 2 momentin 5-kohta voi rajoittaa lasten oikeutta vammaispalveluihin, jos sitä sovelletaan jyrkästi. Heta-liitto katsoo, että koko 5-kohta tulee poistaa, koska se voi rajata myös ikääntyneen vammaisen henkilön oikeutta saada palvelut edelleen vammaispalvelulain nojalla.

Henkilökohtaisessa avussa voi olla tarve sille, että lapsen henkilökohtaiseen apuun sisältyy itsehoitoa vastaavia toimia. Tämä on tärkeää, jotta lapsi voi terveydentilastaan huolimatta käyttää osallisuutta edistävää henkilökohtaista apua. Lapsilla on voinut olla esimerkiksi tarvetta ajoittaiseen lääkityksen antamiseen tai esimerkiksi epilepsiakohtauksen valvomiseen. Näissä tilanteissa korostuu hyvinvointialueen ja palvelun toteuttajan vastuu muun muassa siitä, että henkilökohtainen avustaja saa lakiehdotuksen mukaisen ohjauksen näihin tehtäviin.

10. Voidaanko esityksen mukaisilla palveluilla vastata kattavasti hengityshalvauspotilaiden palvelutarpeisiin?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Heta-liitto katsoo, että hengityshalvauspotilailla tulee olla muiden vammaisten kanssa yhdenvertaiset mahdollisuudet saada vammaispalvelulain mukaisia palveluja. Jotta nykyiset hengityshalvausstatuksen omaavat henkilöt tulisivat tosiasiallisesti vammaispalvelulain piiriin, terveydenhuollon määräävä rooli päivittäispalvelujen järjestämisessä tulee poistaa selkeästi.

On kannatettavaa, että henkilökohtaiseen apuun voi sisältyä itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä. Lakiesityksen mainitsemiin itsehoitoa vastaaviin toimenpiteisiin tulee kuulua kaikki hengityslaitteen käyttäjien hengityslaitteen ja käytössä olevan hengitystien toimivuudesta huolehtimiseen liittyvät toimenpiteet.

Lakiluonnoksesta ei saa varmaa kuvaa siitä, miten hengityslaitetta käyttävän työntekijätiimi koostetaan. Työnantajamallin suhteen on todettu, että vammaisen henkilö päättää itse, kenet hän palkkaa avustajaksi (s. 197). Toisaalta on todettu, että hengityshalvauspotilaiden työntekijäringin ammattirakennetta muutettaisiin ”osin” henkilökohtaisella avulla toteutettavaksi (s. 190). Näistä ei saa tarkkaa kuvaa, miten työntekijätiimin koostaminen työnantajamallin henkilökohtaisessa avussa toteutuisi ja mihin asiakkaalla on oikeus.

Vammaisten asumisen tuki tulee vain poikkeuksellisesti järjestää muualle kuin vammaisen henkilön itse valitsemaan asuinpaikkaan. Nykykäytännöt ovat jo osoittaneet, että hengityslaitetta käyttävän henkilön palvelut voidaan turvallisesti ja riittävät sosiaali- ja terveystalvet turvaten järjestää hänen kotiinsa. Laitoshoidon lakkauttamisen tulee koskea myös nykyisiä hengityshalvausstatuksen omaavia henkilöitä. Laitoshoidon ja laitosmaisten asumisratkaisujen tulee olla viimesijaisia ja korkeintaan tilapäisiä.

Soveltamisala

11. Onko lain soveltamisala tarkoituksenmukainen?

Ei pääosin

Perustelee tarvittaessa kantasi

Lakiehdotuksen perusteella järjestetään erityispalveluita vammaiselle henkilölle, joka ei saa yksilöllisen tarpeensa mukaisia, välttämättömiä ja sopivia, tavanomaisessa elämässä tarvitsemiaan palveluita sosiaalihuoltolain (1301/2014) tai muun lain perusteella. Tässä lausunnossa on aiemmin kuvattu tavanomaisen elämän käsitteen ongelmallisuutta palvelujen saantia ja käyttöä rajaavana käsitteenä.

Lain 2 §:n 2 momentin mukainen vammaisen määritelmä on liian tiukka ja monimutkainen.

Perusteluista ei saa myöskään varmaa kuvaa, millä tavalla määritelmä vastaa vammaisyleissopimuksen artikla 1 mukaista vammaisen henkilön määritelmää.

Vammaisopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. 2 § 2 momentissa tulee ainakin mainita aistivammaiset ryhmänä.

Välttämättömyys vammaispalvelujen saamisen edellytyksenä toistuu laissa niin, että se antaa liian kapean kuvan lain palveluista. Jos se jää lakiin, riittävää on termin ”välttämättä” mainitseminen 2 §:n 1 momentissa, eikä termiä tarvitse enää toistaa palvelupykälissä.

Lakiehdotuksen mukaan toimintakyvyn tulisi olla heikentynyt seuraavasti, jotta palveluja voitaisiin järjestää vammaispalvelulain nojalla:

”3) avun, tuen ja huolenpidon tarve tavanomaisessa elämässä johtuu toimintakyvyn olennaisesta heikentymisestä”

Tämä voidaan sanamuotonsa puolesta lukea niin, että vammaisen määritelmä edellyttää kaikkien mainittujen tekijöiden täyttymistä. Esimerkiksi saatettaisiin siis tulkita, että ollakseen vammaispalvelulain piirissä henkilön tulee olla avun, tuen ja huolenpidon tarpeessa eikä pelkkä avun tarve riitä. Tämän kohdan perustelut eivät vastaa lain sanamuotoa tältä osin.

Lisäksi ongelma on, että vammaispalvelujen piiriin pääsy edellyttäisi toimintakyvyn olennaista heikentymistä. Tämä on liian rajaava lievemmin vammaisia kohtaan, ja väliinpuutoajaryhmä voisivat olla myös henkilöt, joiden toimintakyky vaihtelee. On myös mahdollista, että olennaisen toimintakyvyn heikentymisen määre ei ole YK:n vammaissopimuksen mukainen. Perusteluissa on kuvattu hieman vaihtelevasti sitä, minkä tyyppistä toimintakyvyn olennainen heikentyminen voi olla. Sen on muun muassa kuvattu tarkoittavan, että toimintakyvyn heikentymisen tulee estää toiminta ollakseen olennaista. Tämä on liian rajaava näkemys vammaisuuteen, eikä siinä oteta huomioon sitä, että toiminta voi olla esimerkiksi huomattavan aikaa vievää tai aiheuttaa henkilölle haittaa. Henkilökohtaisen avun perusteluissa (s. 191) on kuvattu, että henkilökohtainen apu on välttämätöntä, jos toimien suorittaminen olisi kohtuuttoman hidasta tai hankalaa. Tämä tulee ottaa myös sen kuvaukseen, mitä toimintakyvyn heikentymisellä tarkoitetaan vammaisen henkilön määritelmässä.

Näistä syistä sekä lain sanamuotoa että perusteluja on muutettava vastaamaan paremmin vammaisten henkilöiden tarpeisiin. Esimerkiksi termi vähäistä suurempi heikentyminen olisi parempi, ja se on ollut aikaisemmissa luonnoksissa. Termiä tavanomainen elämä ei ole tarve tässä yhteydessä toistaa, koska riittävä kriteeristö on lain muissa kohdissa. Näistä syistä Heta-liitto esittää, että 3-kohta olisi muutettuna seuraava:

”3) toimintakyvyn heikentyminen on vähäistä suurempaa”

5-kohta vammaisen määritelmästä tulee poistaa kokonaan. Perustelujen mukaan sillä on haluttu kuvata sitä, että esimerkiksi lapsen tavallinen ikäkauteen liittyvä avun tarve ei oikeuta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin. Nämä perustelut olisi mahdollista siirtää 1- tai 2-kohdan alle. Kyse ei ole toimintakyvyn heikentymisestä, jos lapsi tarvitsee ikäkauteensa kuuluvaa muiden huolenpitoa.

Mikäli 5-kohta jää listaan nykyiselleen, voi hyvinvointialue pyrkiä väittämään, että ikääntyneen vammaisen henkilön palveluntarve on normaalia ikäkauteen liittyvää tarvetta, ja siihen vastattaisiin vanhuspalveluilla. Tämä taas olisi ristiriidassa perusteluissa mainitun linjauksen kanssa, että ikääntynyt vammaisen henkilö ei putoa pois vammaispalvelujen piiristä. Ikääntyneellä vammaisella henkilöllä on yksilöllisen avun tarpeita, joihin tulee vastata vammaispalvelulain palveluilla.

Perusteluista tulee poistaa kohdat, joissa todetaan, että maksuttomuus ei voi olla peruste lain valinnassa. Tämä ei vastaa nykyistä oikeuskäytäntöä. Soveltamisalaa on nykyisin osalta käsitelty esimerkiksi KHO:n vuosikirjaratkaisussa KHO:2020:156 ja palveluasumiseen sisältyvän henkilökohtaisen avun hakemisen osalta ratkaisussa KHO 16.12.2005/3369. Korkeimman hallinto-oikeuden vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan palveluasumisen myöntämisen edellytysten täytyessä vammaispalvelulain 4 §:n 1 momentin säännös lain toissijaisuudesta väistyy, eikä kunta voi syrjäyttää henkilön oikeutta saada vammaispalvelulain mukaisia vaikeavammaisen palveluasumiseen liittyviä palveluja järjestämällä hänelle palveluja sosiaalihuoltolain perusteella maksullisina palveluina. Sama lähtökohta ilmenee KHO:n mukaan myös sosiaalihuoltolain 2 §:n 1 momentista ja sen esitöistä.

Mikäli tätä oikeuskäytäntöä ei huomioida tulevassa lainsäädännössä, kyse voi olla perus- ja ihmisoikeuksien heikennyskiellon vastaisesta tilanteesta. On myös YK:n vammaissopimuksen vastaista ryhtyä toimenpiteisiin, jotka johtavat heikompaan lopputulokseen taloudellisten, sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien sekä itsenäisen elämän toteutumisen suhteen. Sama koskee ehdotettua soveltamisalaa yleisestikin. Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen piiriin pääsyä ei tule siis heikentää tekemällä esimerkiksi vammaisen määritelmästä niin tiukkaa, että palvelujen saanti heikentyy nykytilaan nähden.

Palvelut

12. Ottavatko valmennusta, henkilökohtaista apua ja erityistä tukea koskevat säännökset kokonaisuutena arvioiden riittävästi huomioon eri tavoin vammaisten henkilöiden tarpeet?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Kokonaisuutena säännökset ovat parannus nykytilaan nähden, mutta vammaisten palvelujen kehittämisen tulee jatkua myös tulevaisuudessa. Henkilökohtaisen avun tuottamistapojen monipuolistaminen ja työnantajamallin käytön edellytysten lakitasoinen sääntely ovat olleet Heta-liiton tavoitteita.

Henkilökohtaisen avun käyttöä arjessa edistää se, että henkilökohtaisen avun sisältö on ehdotuksessa määritelty joustavammin, jotta palvelua voi käyttää nykyistä paremmin eri tilanteissa. Näin määriteltynä henkilökohtainen apu vastaa paremmin YK:n vammaissopimuksen 19 artiklan yleiskommentin sisältöä, jossa henkilökohtainen apu nähdään yksilöllisin perustein määräytyvänä,

ei-laitosmaisena palveluna. On tärkeää, että laissa ja perusteluissa korostetaan vammaisen itsemääräämisoikeuden kunnioittamista henkilökohtaisessa avussa.

Ehdotus ei täysin vastaa Heta-liiton ajatusta siitä, miten henkilökohtaisen avun tarkoituksen ja myöntämisedellytysten tulisi ilmetä laista ja sen perusteluista. Useita kohtia on kuitenkin kehitetty edellisen hallituskauden lakiehdotukseen nähden. Nyt ehdotettu henkilökohtaisen avun uudelleen muotoiltu niin sanottu voimavaraedellytys on lähes sama kuin Heta-liiton vuonna 2021 tekemä ehdotus.

Heta-liitolle on ollut tärkeää, että laista ja perusteluista poistetaan sellaiset käsitykset, että henkilökohtainen apu edellyttäisi sitä, että vammainen henkilö on mukana suorittamassa toimea, jonka avustaja tekee. Ei ole useinkaan mahdollista, että vammainen henkilö esimerkiksi yrittäisi osallistua kodin imurointiin. Lisäksi on tulkinnanvaraista, mitä osallistuminen tarkoittaisi ja tällainen näkemys on kaventanut vammaisten itsemääräämisoikeutta. Nyt laista ilmenee hyvin, että lain on tarkoitus toteuttaa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta tilanteissa, joissa hän tarvitsee toisen henkilön apua. Perusteluissa tulee selväsanaisesti todeta, että vammainen henkilö itse voi päättää sen, millä tavalla henkilökohtainen apu toteutuu eikä edellytys ole se, että hän itse on mukana suorittamassa asiaa, jonka henkilökohtainen avustaja tekee.

Henkilökohtaisen avun yhdistäminen muihin palveluihin voi käytännössä tarkoittaa sitä, että eri tavoin vammaisten henkilöiden asema ei ole yhdenvertainen. Perusteluissa on hyvin tuotu esiin, että omaishoitajan tehtävänä ei ole huolehtia osallisuudesta, vaan siihen tarvitaan henkilökohtaista apua tai erityistä osallisuuden tukea. Asumisen tuki voi kuitenkin tarkoittaa, että yksilöllistä osallisuutta edistävää palvelua saadaan liian vähän.

13. Onko valmennusta koskevien pykälien (7-8 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Valmennuksen kriteerinä toistuu välttämättömyys, mikä voi yhdessä lain muiden elementtien kanssa tarkoittaa, että valmennusta on liian vaikea saada. Valmennusta voi olla myös tarve saada toistaiseksi voimassa olevalla päätöksellä, jotta pidempiaikaisissa tilanteissa vältetään päätösten katkeamisiin liittyviltä ongelmilta.

Hallituksen esitystä vammaispalvelulaista tulee korjata niin, että perusteluissa ja pykälissä käytetään johdonmukaisesti YK:n vammaissopimuksen käsitteitä ”kieli ja kommunikointikeino” nykyisen ”hänelle soveltuva kommunikointikeino” -ajatuksen sijaan. Tämä muotoilu ottaa paremmin huomioon vammaisten henkilöiden erilaiset tilanteet.

14. Esityksessä ns. kuntouttavan varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena edellyttää palvelun maksuttomuudesta säätämistä varhaiskasvatuksen asiakasmaksulaissa ja kuntien menettämän asiakasmaksutulon korvaamista kunnille vuosittain osana tähän esitykseen käytettävissä olevaa valtionosuutta.

Onko varhaiskasvatuksen järjestäminen vammaispalveluna tarkoituksenmukaista?

Ei

Perustele tarvittaessa kantasi

Kuntouttava varhaiskasvatus on esillä ainoastaan lain perusteluissa. Se ei olisi varsinainen palvelu, vaan tarkoittaisi varhaiskasvatuksen maksuttomuutta. Kuntouttavan varhaiskasvatuksen maksuttomuuden laajentaminen nykyisestä aiheuttaa kustannuksia jo tiukkaan talousraamiin. Näistä syistä tarkoituksenmukaisempaa olisi kohdentaa varat varsinaisiin palveluihin kuten henkilökohtaiseen apuun ja erityiseen osallisuuden tukeen.

15. Onko henkilökohtaista apua koskevien pykälien (9-11 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Henkilökohtaisen avun saamisedellytykset

Lakiehdotuksen mukaiset henkilökohtaisen avun tarkoitus ja saamisedellytykset vastaavat pääosin Heta-liiton esitystä asiasta. Henkilökohtaiseen apuun tulee olla oikeus, jos henkilö yleisellä tasolla voi viestiä tahtoaan ja toiveitaan. Kyse voi olla yleisemmästä tahdon viestimisestä esimerkiksi sen suhteen, miten ja missä henkilö halua elää ja mitä hän haluaa tehdä vapaa-ajallaan. Edellytys ei ole esimerkiksi se, että vammainen henkilö voi käytännön tilanteissa yksityiskohtaisesti viestiä tahtoaan tai ohjata konkreettisesti avustajan yksittäisiä toimia. Esimerkiksi vapaa-ajan avun vaatimaa ilmaisukykyä on jo nyt arvioitu oikeuskäytännössä samansuuntaisesti.

Lakiehdotukseen sisältyy soveltamisalan vuoksi riski, että lievemmin vammaiset eivät saa yksilöllistä tarvetta vastaavaa palvelua vammaispalvelulain nojalla. Perusteluja (s. 191) tulee muuttaa siten, että siitä käy ilmi, että myös harvemmin kuin viikoittain toistuvaan avun tarpeeseen tulee vastata henkilökohtaisella avulla. Nykyisessä oikeuskäytännössä on myönnetty apua esimerkiksi joitakin kertoja vuodessa toistuvaan harrastukseen.

Henkilökohtaisen avun määrää koskevan säännöksen sanamuotoja tulee hieman muuttaa. Palvelun välttämättömyys ilmenee jo lain soveltamisalasta, eikä sitä ole tarve toistaa. Lakiuudistuksessa tulee vahvistaa oikeutta saada niin sanottua vapaa-ajan apua tarpeen mukaisesti eli siten kuin nyt jo on tarkoitettu. Käytännössä lain muotoilu ”vähintään 30 tuntia kuukaudessa” on tarkoittanut lähes aina

vapaa-ajan avun enimmäismäärää, vaikka tämä ei ole ollut lainsäätäjän tavoite. 9 § 5 momentti tulee muuttaa kuulumaan seuraavasti:

”Vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua päivittäisissä toimissa, työssä, opiskelussa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa niin paljon kuin hän tarvitsee. Lisäksi vammaisella henkilöllä on oikeus saada henkilökohtaista apua vuorovaikutuksessa ja vapaa-ajan toiminnassa tarpeen mukaisesti, kuitenkin vähintään 30 tuntia kuukaudessa.”

Yhteiskunnallinen osallistuminen tulee siis mainita 9 § 2 momentin kohdassa 2 työhön ja opiskeluun rinnastuvana toimintana. Tällöin toteutuisi paremmin se, että vammaisen henkilön yhteiskunnallinen aktiivisuus esimerkiksi vapaaehtoistyössä, järjestöissä ja politiikassa ei vähentäisi mahdollisuutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Yhteiskunnallinen osallistuminen tarkoittaisi tässä esimerkiksi osallistumista yhdistysten vaikuttamistoimintaan tai päätöksentekoon tai muuta luottamustehtävissä tapahtuvaa toimintaa. Tällä hetkellä aktiivisuus voi tarkoittaa, että henkilö joutuu valitsemaan järjestötoiminnan ja sosiaalisen elämän välillä. Tähän voidaan kohdentaa varoja kuntouttavasta varhaiskasvatuksesta vapautuvasta osuudesta, jos sen maksuttomuus poistuu.

Perusteluissa on pohdittu henkilökohtaisen avun järjestämistä sairaalaan tai laituskuntoutuksen ajalle. Tällä hetkellä riittävää apua on näihin vaikeaa saada. Perusteluissa tulee ehdotettua vielä vahvemmin korostaa, että riittävä yksilöllinen apu on näissäkin tilanteissa järjestettävä ja tällöin lähtökohta on mahdollistaa oman henkilökohtaisen avustajan käyttö.

Henkilökohtaisen avun saantia ulkomaille ei ole esityksessä ratkaistu riittävällä tavalla, sillä oikeus saada henkilökohtaista apua on kiinni tavanomaisen elämän käsitteen tulkinnasta. Käsite on liian tulkinnanvarainen, jotta se olisi riittävä lakiperusta. Lisäksi se voi asettaa esimerkiksi eri ikäiset ihmiset eri asemaan, sillä perusteluissa on korostettu eri ikäryhmien vertailua siinä, mitä mihinkin ikään tavallisesti kuuluu. Perusteluissa kuvataan EU:n vapaan liikkuvuuden periaatetta ja aihetta koskevaa henkilökohtaisen avun tapausta, mutta laista asia ei ilmene. Jos lakiluonnos hyväksytään tässä muodossa, asiaa tulee kehittää jatkossa.

Itsehoitoa vastaavat toimenpiteet

Lain mukaan henkilökohtaiseen apuun voisi kuulua itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä, jotka liittyvät terveyden ylläpitoon sekä pitkäaikaisen sairauden ohjeenmukaiseen hoitoon. Sanamuodon mukaan toimet eivät välttämättä olisi itsehoitoa, vaan itsehoitoa vastaavia.

Heta-liitto ehdottaa perusteluja (s. 197) muutettavaksi seuraavasti:

”Säännöksessä tarkoitettut itsehoitoa vastaavat toimenpiteet olisivat pääosin sellaisia, jotka vammaisen henkilö tekisi itse, jos toimintarajoite ei olisi esteenä. Vastaavia toimenpiteitä tekevät myös vammaisen lapsen vanhemmat, omaishoitajat ja perhehoitajat. Henkilökohtaisella avulla ei olisi tarkoitus korvata kotihoidon tai kotisairaanhoidon palveluja, mutta osa kotihoidon tehtävistä on mahdollista sisällyttää henkilökohtaiseen apuun. Momentissa tarkoitettuja itsehoitoa vastaavia toimenpiteitä olisivat esimerkiksi lääkkeen antaminen, katetrointi, haavanhoito sekä muusta omahoidosta huolehtiminen, johon vammaisen henkilö ja avustaja ovat saaneet vammaisen henkilön yksilöllisen tarpeen mukaisen perehdytyksen ja ohjauksen. Lisäksi tehtäviin voivat kuulua esimerkiksi toimet tajunnanalenemisten kuten epilepsia-kohtausten ja erilaisten kiputilojen aikana. Tilanteissa, jossa hengityslaitetta käyttävän henkilön avustaminen toteutettaisiin henkilökohtaisella avulla, voisi henkilökohtaiseen apuun kuulua hengityslaitteen käytöstä ja toimivuudesta huolehtiminen edellä mainituin edellytyksin. Itsehoitoa vastaaviin toimiin kuuluvat kaikki hengityslaitteen käyttäjien hengityslaitteen ja käytössä olevan hengitystien toimivuudesta huolehtimiseen liittyvät toimenpiteet.”

Henkilökohtaisen avun tuottaminen

On tärkeää, että laissa vahvistetaan henkilökohtaisen avun tuottamistapojen saatavuutta ja säädetään työnantajamallin käytön edellytyksistä. Vammaissopimuksen artikla 19 yleiskommentissa korostetaan vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta sen suhteen, miten henkilökohtainen apu hänelle toteutuu. Tästä syystä 10 §:n 1 momenttiin tulee ottaa seuraava lisäys:

”Jos henkilökohtainen apu tuotetaan muulla kuin vammaisen henkilön esittämällä tavalla, tulee tälle olla välttämätön syy.”

Ei ole toivottavaa, että virkaedunvalvojat ehdotetulla tavalla toimisivat työnantajina. Heillä ei ole käytännössä mahdollisuuksia vastata työsuhteen käytännön asioista kuten työturvallisuudesta. Lakiehdotusta on muutettava tältä osin niin, että työnantajana voisi toimia erityisestä syystä vammaisen henkilön puolesta vain hänen perheenjäsenensä tai muu läheinen henkilö, ei edunvalvoja.

Sijaisjärjestelyjen kirjaaminen on toimenä oikeansuuntainen, mutta se ei ole riittävä. Kirjaus saattaisi olla lopulta vain esimerkiksi toteamus, että työnantaja hankkii sijaiset itse. Heta-liitto esittää momenttiin lisäystä, jossa todettaisiin hyvinvointialueen velvollisuus järjestää välttämätön apu. Näin on jo nytkin, mutta asiaa on syytä painottaa laissa. 10 § 3 momentti on korvattava seuraavalla momentilla:

”Hyvinvointialueen tulee tarvittaessa järjestää apu myös henkilökohtaisen avustajan poissaolotilanteissa. Poissaolotilanteita koskevat palvelut on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja päätökseen.”

Perusteluissa voisi kuvata, että tarkoitus ei ole, että avustajapalveluita tuottava yritys voisi siirtää vastuun tuottamisesta hyvinvointialueelle, vaan että hyvinvointialue esimerkiksi sopimusjärjestelyin varmistaa sen, että palvelut kattavat avun poissaolotilanteissa. Työnantajamallissa poissaolotilanteisiin tarjottava apu voi olla myös muilla tuottamistavoilla toteutettavaa henkilökohtaista apua. Näin jo monilla alueilla toimitaan käytännössä. Poissaolotilanteisiin järjestettävä apu tulee käsitellä päätöksellä, jolla henkilökohtainen apu muutoinkin myönnetään. Perusteluissa tulee tässä kohtaa tuoda esiin, että kiireellisissä tilanteissa päätös tulee tehdä heti käytettävissä olevien tietojen perusteella.

Se, että henkilökohtaisen avun maksuttomuuden johdosta vammaiselle avun käyttäjälle ei saisi jäädä kannettavaksi avustamisesta aiheutuvia välttämättömiä kuluja, tulee selventää lain perusteluissa myös muiden avun tuottamistapojen kuin työnantajamallin osalta. Esimerkiksi koronapandemian aikaan kaikki avustajayritykset eivät ole välttämättä toimittaneet työntekijälle riittäviä suojavarusteita, vaan avun käyttäjä on saattanut joutua vastaamaan näistä kuluista.

Työehtosopimus ja kulujen korvaaminen

Työnantajamallin korvaussäännöstä ollaan muuttamassa nyiseen lakiin nähden muun muassa maininnalla kohtuullisen palkan korvaamisesta. Tässä tulisi tarkentaa työehtosopimuksen mukaisten kulujen asemaa. Perusteluissa asiaa voitaisiin täsmentää näin:

”Siksi hyvinvointialueen on korvattava vain työnantajaliittoon kuuluvalle vammaiselle henkilölle vähintään työehtosopimuksen mukainen palkka sekä muut työehtosopimuksessa määritellyt euromääräiset kulut kuten lomarahana, sairausajan palkka ja matka-ajan kulut.”

Perusteluissa todetaan, että hyvinvointialueella on yhdessä vammaisen henkilön kanssa oikeus arvioida, minkä palkkatason mukaista palkkaa avustajalle on maksettava. Tämä ei sellaisenaan pidä paikkaansa, sillä työehtosopimuksen sitovaa tulkintaa voivat tehdä vain Heta-liitto ja JHL työehtosopimuksen sopimusosapuolina. Perustelujen tekstiä on muutettava seuraavaksi:

”Mikäli työehtosopimuksessa on useampia palkkatasoja, tulee hyvinvointialueen korvata palkka työehtosopimuksen ja vammaisen henkilön avun tarpeen mukaisesti. Työehtosopimuksen tulkinnasta vastaavat viime kädessä työehtosopimuksen osapuolet.”

Työehtosopimus määrittää palkkauksen vähimmäistason. Palkkauksessa voidaan myös työnantajaliiton kuuluvalla ottaa huomioon työn edellyttämä erityisosaaminen, kuten hengityslaittepotilaiden osalta s. 203 todetaan. Korvattava palkka voi siis olla työehtosopimuksen määrittämää tasoa korkeampi.

Muut kohtuulliset ja välttämättömät kulut

Lakiehdotuksen mukaan hyvinvointialueen tulisi korvata myös ”muut työnantajana toimimisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kustannukset mukaan lukien palkkahallinnon kustannukset.” Tästä ei kuitenkaan ole lainkaan perusteluja, vaikka laki muuttuisi. Heta-liitto esittää kohtaan seuraavia perusteluja:

”Hyvinvointialueen tulee korvata myös muut työnantajana toimimisesta aiheutuvat välttämättömät ja kohtuulliset kulut. Niitä voi syntyä jo ennen työsuhteen alkua liittyen avustajan rekrytointiin sekä vammaisen henkilön omaan kouluttautumiseen työnantajana toimimiseksi. Työnantajana toimimisesta aiheutuvia välttämättömiä ja kohtuullisia kuluja olisivat nykyiseen tapaan esimerkiksi avustajan pääsylippukulut ja lentomatkojen kulut. Työnantajaliiton jäsenmaksu on laissa tarkoitettu välttämätön ja kohtuullinen kustannus, sillä henkilökohtaisen avustajan työssä tyypillisesti tarvitaan työehtosopimuksen työaikamääräyksiä. Hyvinvointialueen korvausvelvollisuutta määriteltäessä olisi edelleen otettava huomioon lainsäätäjän aikaisempi kanta siitä, että vamman tai sairauden edellyttämä henkilökohtaisen avustajan tarve kustannetaan kokonaisuudessaan kunnan varoista (StVm 39/1994).”

Menettely kulujen korvaamisessa

Työnantajamallissa on muun muassa yhdenvertaisuussyistä tarve sille, ettei työnantajan edellytetä käyttävän omia varojaan henkilökohtaisen avun kuluihin. Tästä syystä lakiin tarvitaan seuraava lisäys:

”Kulut tulee korvata siten, että niihin on mahdollista saada hyvinvointialueen korvaus ennen maksun erääntymistä.”

Tämä lisäys voitaisiin tehdä esimerkiksi 11 §:n 1 momentin loppuun. Perusteluina tälle voi mainita, että on yhdenvertaisuutta heikentävää ja henkilökohtaisen avun toteutumisen vaarantavaa, mikäli vammaisen henkilö joutuu maksamaan henkilökohtaisen avun kuluja ensin itse. Tämä estää vammaisia esimerkiksi matkustamasta, koska kaikilla ei ole mahdollisuutta maksaa avustajan matkakuluja omista varoistaan. Lisäksi muun muassa lakisääteisen työterveyshuollon kulujen korvaaminen vasta jälkikäteen tarkoittaa, että tällä hetkellä työterveyshuoltoa ei ole välttämättä järjestetty lainkaan tai siinä laajuudessa kuin laki edellyttää.

Lakiehdotuksessa on joitakin avustajan palkkaa ja menettelyä käsitteleviä ongelmallisia kohtia. Avustajan palkkaa ei aina euromääräisenä voida merkitä päätökseen 11 § 3 momentissa esitetyllä tavalla, koska tarkkaan palkkaan vaikuttaa muun muassa työntekijän työkokemus. On tarpeen, että oikea palkka varmistetaan ennen työsopimuksen tekemistä, mutta päätösvaiheessa ei ole mahdollista tietää euromääräistä palkkaa. Mikäli laki edellyttäisi tarkan palkan kirjaamista päätökseen, tulee tästä todennäköisesti paljon sekavia tilanteita, muutoksenhakuja ja päätöksiä pitäisi korjata jälkikäteen. Tästä syystä säännöksen tulee olla ennemmin seuraava:

”Kulujen perusteet ja korvaamistapa on kirjattava asiakassuunnitelmaan ja päätökseen”.

Perusteluissa voitaisiin kuvata sitä, että päätökseen kirjataan esimerkiksi maininta, että palkka korvataan työehtosopimuksen tasoisesti silloin, kun työnantaja sitoo alan työehtosopimus.

Ehdotettu muutos tarkoittaa myös, että kulujen korvaamistavasta tulisi muutoksenhakukelpoinen asia. Tämä sinänsä lisää vammaisen oikeusturvaa. Toisaalta laissa ei ole tarkempia säännöksiä kulujen korvaamisesta ja vain perusteluissa todetaan, että hyvinvointialue ei voi velvoittaa työnantajaa siirtämään työnantajan velvollisuuksia hyvinvointialueen osoittamalle toimijalle. Tämä on tärkeä maininta, mutta ei ole tyydyttävä ratkaisu, että asia ei käy ilmi lain tasoisena. Tällä hetkellä tosiasiaa työnantajilla ei ole mahdollisuutta olla siirtämättä esimerkiksi palkanmaksua kunnan tehtäväksi, eikä asia pelkällä perustelujen maininnalla todennäköisesti muutu. Näistä syistä 11 § 1 momentin viimeinen lause tulee muuttaa kuulumaan seuraavasti:

”Hyvinvointialue on velvollinen korvaamaan henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset suoraan työnantajalle, jollei työnantajan suostumuksella noudateta muuta menettelyä.”

Perusteluissa voitaisiin kuvata, että työnantajamallissa asiakkaalla tulee aina olla mahdollisuus saada kulut korvatuksi muullakin tavoin kuin valtuuttamalla hyvinvointialue tai sen määräämä toimija vastaamaan palkanmaksusta. Laissa siis vahvistettaisiin asiakkaan oikeus saada kulut korvatuiksi suoraan itselleen, jollei hän halua käyttää hyvinvointialueen osoittamaa palkkahallintoa. Tämä tukisi sitä, että hyvinvointialueen tulee järjestää palkkahallinto asianmukaisesti, sillä asiakkaan olisi mahdollista siirtyä käyttämään muuta palkkahallintoa.

Työnantajille tarjottava neuvonta ja tuki

Laissa muutettaisiin nykyistä työnantajamallin ns. ohjaus- ja auttamisvelvollisuutta. Luonnoksen mukaan hyvinvointialueen on annettava yksilöllistä neuvontaa ja tukea työnantajamalliin liittyvissä käytännön asioissa. Tämän muutoksen osalta ei ole lainkaan perusteluja, mitä muutoksella tarkoitetaan nykytilaan nähden. Myöskään vaikutuksia ei ole arvioitu. Neuvonta ja tuki kuvaavat hyvin sitä, että hyvinvointialueen tulee antaa tietoa ja auttaa käytännön toimissa. Ei ole kuitenkaan selvää, mitä kaikkea työnantajamalliin liittyvillä käytännön asioilla voidaan tarkoittaa. Koska asia on näin avoinna ja vailla perusteluja, selkeämpää olisi säilyttää ohjaus- ja auttamisvelvollisuus nykyisen lain kaltaisena, vaikka senkin on todettu olevan tulkinnanvarainen.

Tässä lausunnossa on aikaisemmin ehdotettu, että laissa olisi yleinen säännös palvelujen tuottamisesta. Tämä koskisi myös henkilökohtaisen avun työnantajamallin neuvontaa ja tukea. Hyvinvointialue voisi siis ostaa palvelun ulkopuoliselta silloin kun se on tarkoituksenmukaista ja muut edellytykset ostolle täyttyvät.

Työnantajan tehtävien hoitaminen

Perusteluissa (s. 201-202) on kirjoitettu työnantajamallin tehtävien hoitamisesta ja oikeuksien ja velvollisuuksien siirrosta. Tämä kappale on kokonaisuudessaan epätarkka työoikeudellisten termien suhteen. Esimerkiksi työterveyshuollon järjestämisvastuuta ei voida siirtää kolmannelle osapuolelle. Sen sijaan on mahdollista, että työterveyshuollon järjestämistä koskevan sopimuksen tekee työnantajan nimiin työnantajan valtuuttama taho. Heta-liitto esittää kappaleen muuttamista seuraavasti:

”Työnantaja voisi siirtää työlainsäädännön ja sovellettavan työehtosopimuksen rajoissa kolmannen osapuolen hoidettavaksi työnantajalle kuuluvia tehtäviä, kuten esimerkiksi palkanmaksun. Hyvinvointialue ei kuitenkaan voisi velvoittaa työnantajaa käyttämään hyvinvointialueen määrittämää palkkahallintoa. Selvyyden vuoksi asiakassuunnitelmaan olisi aina kirjattava myös se, miten palkkahallinto järjestetään. Työsopimuksen osapuolet eivät työsopimuslain 1 luvun 7 §:n mukaan saa siirtää työsopimuksesta johtuvia oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan kolmannelle ilman toisen sopijapuolen suostumusta, ellei työsopimuslaista muuta johdu. Varsinainen oikeuksien ja velvollisuuksien siirto työsuhteessa voi tapahtua siis ainoastaan työnantajan ja työntekijän välisellä sopimuksella, eli hyvinvointialue ei voi asiasta päättää.”

Vastuuvakuutukset

Lain perusteluissa (s. 202) todetaan, että vastuuta vahingoista olisi mahdollista pienentää ottamalla vakuutus. Heta-liiton käsitys on, että tällaisia vakuutus tuotteita ei ole henkilökohtaisten avustajien työnantajien saatavilla, sillä vakuutusyhtiöt ovat rajanneet yksityishenkilöt työelämän vastuuvakuutusten ulkopuolelle. Asiasta tarvittaisiin todennäköisesti erillistä sääntelyä, jotta tällaisia vakuutuksia tai muu vastaava turva saataisiin myös henkilökohtaisen avun työnantajamalliin.

16. Onko erityistä tukea koskevien pykälien (12-13 §) sisältö tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Heta-liitto ei ota kokonaisuutena kantaa erityisen tuen kysymyksiin, mutta on tärkeää, että laissa on säädetty henkilökohtaiseen apuun nähden erillisestä, osallisuutta edistävästä palvelusta. Selvyyden vuoksi voisi olla tarpeen, että laissa olisi yleinen viittaus hyvinvointialueesta annetun lain 9 §:ään, jotta on selvää, mitä palvelujen toteuttamistapoja on tässä käytössä. Tarve on sille, että esimerkiksi henkilökohtaisen avun työnantajamallin kaltainen työnantajana toimiminen ei koske erityistä tukea.

17. Onko erityisestä osallisuuden tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 1 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Erityisestä osallisuuden tuesta on tarve säätää laissa, jotta tällainen henkilökohtaisesta avusta erillinen palvelu toteutuu. Koska erityisen tuen saaminen voi olla monista syistä käytännössä hankalaa, tulee vielä kartoittaa, voiko syntyä väliinputoajaryhmiä, jotka jäisivät henkilökohtaisen avun ja erityisen tuen ulkopuolelle.

Erityisen tuen toteuttamista koskeva 13 § sisältää osittain sellaisia yleisiä lähtökohtia, jotka ilmenevät lain muista säännöksistä. Lisäksi siinä on väljemmin kuvailevaa tekstiä, mitä palvelu voi olla. 13 § olisi siis tarve käydä läpi siltä kannalta, että siitä selvemmin ilmenisivät oikeudet ja velvollisuudet.

Yhdenvertaisuusnäkökulmasta myös erityisen osallisuuden tuen osalta voisi olla aiheellista säätää, että sitä tulisi myöntää lähtökohtaisesti 30 tuntia kuukaudessa.

18. Onko tuetusta päätöksenteosta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 2 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Tuettu päätöksenteko kaipaa selvennystä siitä, mitä sen tuottaminen muiden palveluiden yhteydessä tarkoittaa. Asiasta ei myöskään ole lakitasolla kirjattu mitään. On siis riski, että tällainen perustelujen maininta ei käytännössä toteudu osana muita palveluja.

Tuettua päätöksentekoa saatetaan tarvita jo palvelutarpeen arvioinnin ja asiakassuunnitelman tekemisen yhteydessä. Osallisuustyöryhmän esityksessä oli esitys palvelusuunnittelun aikana annettavasta päätöksenteon tuesta ja tämä pitää ottaa nyt ehdotettavaan lakiin.

19. Onko vaativasta moniammatillisesta tuesta tarpeellista säätää palveluna (12 § 2 mom. 3 kohta)?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

20. Onko asumisen tuen pykäläkokonaisuus (14-17 §) tarpeenmukainen?

Ei pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Asumisen tuesta on poistettu aikaisemmissa luonnoksissa mainittu periaate, että tuki järjestetään ensi sijassa itse valittuun asuinpaikkaan. Asumisen tuen pykälässä olisi tärkeää todeta (kuten todettiin HE:ssä 159/2018 vp) se, että asumisen tuki järjestetään ensisijaisesti vammaisen henkilön itse valitsemaan asuntoon ja asuinpaikkaan.

Laissa tulee määritellä tarkemmin, missä tilanteessa asumisen tukea ei voida järjestää henkilön kotiin. Oikeuden sisältö jää muuten epäselväksi. Ehdotetun lain 14 § 3 momenttia on muutettava seuraavasti:

”Asumisen tuki tulee järjestää vammaisen henkilön itse valitsemaan kotiin tai asuinpaikkaan, paitsi jos tämä ei ole ympärivuorokautisenkaan avun, tuen ja terveydenhuollon palvelujen avulla mahdollista.”

Lakiin on kirjattava vahva pääsääntö siitä, että palvelut järjestetään itse valittuun kotiin tai asuinpaikkaan. Muussa tapauksessa laki ei riittävästi ohjaa kohti yksilöllisiä asumisen ratkaisuja ja palveluja edelleen järjestetään laitospolisissa oloissa.

Asumisen tuen saaminen edellyttää lain sanamuodon mukaan avun ja tuen tarvetta. Voi olla, että vammainen henkilö tarvitsee yksinomaan apua. Tuki on terminä varsin tulkinnanvarainen. Oikeus asumisen tukeen tulee olla, jos henkilöllä on avun tai tuen tarvetta, eli jompikumpi tarve riittää.

Henkilökohtainen apu on keskeisin yksilöllinen vammaispalvelu, joka turvaa YK:n vammaissopimuksen tavoitteiden toteutumista ja laitosten sekä laitosten asumisen ratkaisujen hylkäämistä. Näistä syistä on tarpeen säätää siitä, että henkilöllä on oikeus henkilökohtaiseen apuun silloinkin, kun asumisen palveluun kuuluu mahdollisesti muita palveluita. Näistä syistä esitämme tarkennusta 14 §:ään:

”Asumisen tuen tulee sisältää henkilökohtaista apua 9 §:n mukaisesti.”

Esteettömän asumisen säännös on kirjoitettu liian väljästi sen suhteen, mihin asiakkaalla on oikeus ja mitkä ovat hyvinvointialueen velvollisuudet. Laista tulee ilmetä, mitä hyvinvointialueen tulee myöntää, ei mitä voidaan myöntää. Esteettömän asumisen tuki vuoroasumistilanteeseen tulee saada velvoittavaksi. 16 § 3 momentille ei ole perusteluja. Ehdotettu sanamuoto vaikuttaa siltä, että kyse ei olisi erityisen järjestämisvastuun piiriin kuuluvasta asiasta, mutta tästä ei saa varmaa kuvaa.

Menettely esteettömän asumisen tuessa olisi poikkeuksellinen, sillä hyvinvointialueella olisi erityinen arviointivelvollisuus tilanteissa, joissa asiakas haluaa itse toteuttaa esteettömän asumisen. Olisi tarpeen säätää siitä, että arvio on hyvinvointialuetta sitova. Muuten arviolla ei ole välttämättä käytännön merkitystä. Perusteluissa tulee korostaa, että hakemukseen tulee kuitenkin aina tehdä päätös eli hakemusta ei voi ratkaista arviolla.

Asumisen tukeen ei enää ehdotuksen mukaan kuuluisi velvollisuutta järjestää asumisen tukea tarvitsevalle vammaiselle ihmiselle hänen tarpeitaan vastaava asunto. Asumisen tukea tulee saada ensisijaisesti itse valittuun asuntoon, eli asunto ja palvelut eivät olisi sidottuja toisiinsa, mutta toisaalta tarvittaessa hyvinvointialueen tulisi kuitenkin edelleen järjestää vammaiselle ihmiselle hänen tarpeidensa mukainen asunto.

21. Onko säännös vammaisten lapsen asumisesta kodin ulkopuolella tarkoituksenmukainen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

Heta-liitolla ei ole kokonaisvaltaista arviota lapsen asumisesta kodin ulkopuolella. Ensisijaisen lähtökohdan tulee olla se, että lapsen palvelut järjestetään kotiin ja tämän tulee käydä ilmi myös pykälän sanamuodosta. Enintään seitsemän lapsen pienryhmäkoti on liian iso yksikkö. Kodin ulkopuolista asumista tarvitsevien lasten tarpeet ovat usein hyvin vaativia, ja tällöin voi olla, että lapsia samassa yksikössä voi olla esimerkiksi maksimissaan 3-4.

22. Onko lyhytaikaista huolenpitoa koskeva pykälä (18 §) sisällöltään tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lyhytaikainen huolenpito ei saa olla henkilökohtaisen avun korvaaja, koska näillä palveluilla on eri tarkoitukset. Perusteluissa korostuu lyhytaikainen huolenpito lapsen palveluissa, eli enemmän voisi olla esimerkkejä, mitä palvelu voi tarkoittaa muissa tilanteissa.

23. Onko päivätoiminnasta (19 §) tarkoituksenmukaista säätää vammaispalvelulaissa?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

-

24. Onko tarkoituksenmukaista, että työtoiminnasta ja työllistymistä tukevasta toiminnasta ei säädetä vammaispalveluissa, jos niistä säädetään sosiaalihuolto- tai muussa laissa?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

25. Onko liikkumisen tuen toteuttamistapoja tarpeellista monipuolistaa 22 §:ssä ehdotetulla tavalla?

Kyllä

Perustele tarvittaessa kantasi

Liikkumisen tuen osalta ehdotuksessa on paljon hyvää: esimerkiksi sen toteuttamisen tapoja laajennettaisiin ja käyttöä joustavoitettaisiin. Toisaalta on pitkälti hyvinvointialueen harkintavallassa, miten näitä joustoja on tosiasiasa käytettävissä. Esimerkiksi hyvinvointialue päättää, saako kuljetuspalveluita jaksottaa kuukautta pidemmälle ajalle tai saako vammaisen henkilö käyttöönsä matkabudjetin, eikä sen laskemiselle ei ole määritelty tarkempia kriteereitä.

Vammaisen henkilön tulee voida itse valita matkojen jaksottaminen kuukautta pidemmälle ajalle sekä matkabudjetti matkojen määrän sijasta. Tästä syystä 23 § 2 ja 3 momentit tulee muuttaa seuraavasti:

”Vammaisella henkilöllä on oikeus hakemuksesta saada liikkumisen tuki toteutetuksi siten, että sen määrä perustuu matkojen määrän sijaan kilometri- tai euromäärään.

Vammaisella henkilöllä on oikeus hakemuksesta saada liikkumisen tuki jaksotetuksi enintään vuoden ajalle.”

Lisäksi olisi hyvä, että laissa olisi yleinen säännös siitä, että mikäli päätöksessä poiketaan vammaisen henkilön näkemystä järjestettävän palvelun suhteen, tulee se perustella. Näin hyvinvointialue joutuisi tarkemmin erittelemään, miksi liikkumisen tuki on järjestetty tietyllä tavalla. Perusteluvollisuus korostuu etenkin, jos liikkumisen tuen eri vaihtoehtoja on laissa useita.

Liikkumisen tuen ratkaisujen tulee palvella eri tavoin vammaisia ja eri elämäntilanteissa olevia vammaisia henkilöitä. Ei voi olla esimerkiksi niin, että työssäkäyville myönnetään tukea leasing-autoon, mutta muille ei. Perusteluissa tulee enemmän kuvata sitä, että liikkumisen ratkaisujen on tarkoitus edistää kaikkien vammaisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta.

26. Mikä on näkemyksenne liikkumisen tuen määrää (23 §) ja laajuutta (24 §) koskevista säännöksistä?

Liikkumisen tuen lakisääteistä vähimmäismäärää on vaikea arvioida, jos palvelua voidaan järjestää kaikilla luetelluilla tavoilla. Myös tätä varten laissa voisi olla asetuksenantomahdollisuus, jos on tarve täsmentää sitä, miten määritellään liikkumisen tuen kokonaisuus ja euromääräinen liikkumisen tuki.

Liikkumisen tukeen tulee olla oikeus yhteiskunnalliseen osallistumiseen tarvittava määrä, eli näitä matkoja ei tehtäisi 18 matkan kiintiöstä. Tämä tukisi vammaisten henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Yhteiskunnallinen osallistuminen tulee mainita mm. työ- ja opiskelumatkojen yhteydessä 23 § 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä.

Henkilökohtaisen avun avulla järjestettävä liikkumisen tuki on herättänyt paljon kysymyksiä, mitä se voi olla ja voiko se olla osa 18 matkan kiintiötä. Selvää on, että henkilökohtaiseen apuun kuuluu myös liikkumisessa avustaminen ilman, että kyse on 21 §:n mukaisesta liikkumisen tuesta. Tällainen apu ei voi vähentää oikeutta liikkumisen tukeen. Vammaispalvelulaki ei saa myöskään olla esteenä sille, että henkilökohtaisen avustajan työhön voi kuulua auton käyttöä.

27. Onko taloudellista tukea koskeva pykälä (25 §) tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Se, että hyvinvointialue voi korvata vain puolet kuluista on kohtuutonta vammaisen henkilön kannalta. Hyvinvointialueella tulee olla mahdollisuus korvata hintaero tavalliseen tuotteeseen nähden. Taloudellista tukea tulee olla mahdollista saada myös esimerkiksi harrastuksissa tarvittaviin välineisiin kuten pyöriin.

28. Vammaispalvelulaki käsitellään eduskunnassa syksyllä 2022. Tavoitteena on lain voimaantulo 1.1.2023. Siirtymäsäännöksillä on tarkoitus antaa hyvinvointialueille aikaa lain toimeenpanoon. Alkuvaiheessa päätösten muuttaminen uuden lain mukaisiksi vaatii paljon taloudellisia- ja henkilöstövoimavaroja. Tämän vuoksi uudet erityistä osallisuuden tukea ja tuettua päätöksentekoa koskevat säännökset tulevat voimaan vasta 1.1.2025.

Helpottavatko voimaantulo- ja siirtymäsäännökset (33 ja 34 §) lain toimeenpanoa?

Eivät riittävästi

Perustele tarvittaessa kantasi

Ehdotettu siirtymäsäännös on liian tulkinnanvarainen, ja sitä on muutettava poistamalla maininta palvelujen uudelleenorganisoinnista:

"Ennen tämän lain voimaan tuloa kumotun vammaispalvelulain perusteella tehdyt päätökset pysyvät voimassa päätöksiin merkityn voimassaoloajan. Näihin päätöksiin sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Nämä päätökset on saatettava uuden lain mukaisiksi, kun vammaisen henkilön palvelutarve sitä edellyttää. Kaikkien päätösten on oltava uuden lain mukaisia kolmen vuoden kuluttua tämän lain voimaantulosta. "

Pelkkä uudelleenorganisointi perusteena voi luoda käsityksen, että päätöksiä voitaisiin muuttaa massaluonteisesti ilman yksilöllistä arviointia. Ei ole myöskään selvää, mitä palvelujen organisoimisella tässä tarkoitettaisiin yksittäisen palvelun suhteen.

Kahden vuoden siirtymäaika voi olla liian tiukka, sillä hyvinvointialueiden toiminnan aloittaminen ja asiakkaiden tilanteiden kartoittaminen voi vaatia aikaa. Vammaispalveluissa on myös työvoimapulaa. Tästä syystä Heta-liitto esittää, että siirtymäaika olisi kolme vuotta.

Perusteluissa tulee korostaa, että uusi palvelupäätös on tehtävä aina yksilöllisen arvion perusteella. Lisäksi perusteluissa tulee tuoda esiin, että palvelujen järjestäminen uuden lain mukaiseksi ei tarkoita, että lakimuutoksiin liittymättömiä seikkoja voidaan päätöksissä muuttaa. Hallinto-oikeudellinen luottamuksensuojaperiaate edellyttää, että päätöksiä ei muuteta mielivaltaisesti, vaan tässä yhteydessä muutosten on perustuttava uuteen vammaispalvelulakiin. Kyse on siis lainmukaisuuden varmistamisesta, ei siitä, että päätöksiä voitaisiin kaikilta osin muuttaa.

Käytännössä ruuhkaa voi aiheuttaa se, että esimerkiksi henkilökohtaisessa avussa voi olla joillakin alueilla suhteellisen paljon asiakkaita, joiden palvelutarve edellyttää uutta päätöstä, jolloin päätös tulisi tehdä heti. Tällaisia voivat olla esimerkiksi alueet, joilla henkilökohtaisen avun muita järjestämistapoja kuin työnantajamallia on ollut heikosti tai ei lainkaan saatavilla. Asiakassuunnitelmien päivitykset ja päätösten tekeminen tällaisilla alueilla voi olla haaste, eli tähän tarvittaisiin vähintään käytännön toiminnan kehittämistä.

Perusteluissa tulee mainita, että lain voimaantulon jälkeen tehtävät päätökset tulee tehdä uuden lain mukaisesti ja että siirtymäsäännös koskee lain voimaantulella olevia vanhan lain mukaisia päätöksiä. Nyt säännöstä saatetaan lukea niin, että kahden vuoden siirtymäajalla voitaisiin tehdä vanhan lain mukaisia päätöksiä uusille asiakkaille.

Perusteluissa tulee kuvata, että henkilökohtaisen avun työnantajamallin korvaukset tulee maksaa vanhojen päätösten mukaisesti silloin, kun kulut aiheutuvat kyseisellä päätöksellä järjestetystä palvelusta. Esimerkiksi päätöksistä aiheutuvat kulut kuten irtisanomisaikojen palkat tulee korvata vanhojen päätösten nojalla myös siirtymäajan päättymisen jälkeen. Joskus työsuhteissa voi ilmetä vasta jälkikäteen, että työntekijälle on maksettava palkkaerä, jos palkanmaksussa huomataan olleen puute. Tällaiset ja muutkin vastaavat vanhan lain mukaiset kulut tulee maksaa siirtymäajan päättymisen jälkeenkin. Tässä voi viitata lainsäätäjän aikaisempaan kantaan siitä, että vamman tai sairauden edellyttämä henkilökohtaisen avustajan tarve kustannetaan kokonaisuudessaan kunnan varoista (StVm 39/1994). Oikeuskäytännössä on katsottu, että kunnan tulee korvata kulut työnantajamallissa lakisääteisten vanhentumisaikojen puitteissa. Käytännössä on tarve sille, että hyvinvointialue maksaa tällaiset kulut, ja kunta ja hyvinvointialue selvittävät keskinäisen vastuunsa erikseen.

Kehitysvammalaki

29. Vastaavatko kehitysvammalain (muutettuna) voimaan jäävät itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja perusoikeuksien rajoittamista koskevat säännökset riittävästi väliaikaiseen sääntelyn tarpeeseen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista

30. Ovatko sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettuun lakiin ehdotetut muutokset tarkoituksenmukaisia?

Eivät pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lakimuutoksen myötä henkilökohtaiseen apuun ja palveluasumiseen sisältyvä ”apu ja tuki” olisi maksutonta. Nykyisessä asiakasmaksulaissa henkilökohtaisen avun maksuttomuus on todettu yksiselitteisemmin. Nykyisen lain mukaan palveluasumiseen liittyvät erityispalvelut ovat maksuttomia. Asumisen tuki muodostuu vammaispalvelulain ja muiden lakien perusteella annettavasta palvelukokonaisuudesta. Termit ”apu ja tuki” eivät siis välttämättä kuvaa kaikkien maksuttomaksi tarkoitettujen asumisen tukeen kuuluvien palvelujen alaa.

Vammaispalveluihin liittyvästä ylläpidosta saisi edelleen periä maksun, mikä sinänsä on perusteltua, mutta ylläpitoa ei määriteltäisi pykälätasolla, ja myös sitä koskevissa perusteluissa on puutteita. Ottaen huomioon runsaan oikeuskäytännön, jota ylläpidosta nykylainsäädännön ajalta on, sääntelyä tai vähintään sen perusteluita tulee tarkentaa, jotta jatkossa vältetään tarpeelta hakea käsitteen tulkintoja muutoksenhakujen kautta.

Laki olisi siis selkeämpi, jos siinä todettaisiin, että asumisen tuki on maksutonta lukuun ottamatta ylläpitoa. Henkilökohtaisen avun tulee olla yksiselitteisesti maksutonta jatkossakin ja asia pitää todeta laissa nykyisen asiakasmaksulain tavoin.

31. Onko ehdotus vammaisen lapsen kodin ulkopuolisesta asumisesta perittävästä maksusta mielestäsi onnistunut?

Ei

Mikäli vastasit EI, miten säätäisit maksun perusteista?

Maksun tulee määräytyä muulla perusteella kuin vanhempien tulojen mukaan. Nyt ehdotetussa mallissa maksurasitus voi muodostua kohtuuttomaksi ja estää parhaan ratkaisun käyttämisen.

Esityksen vaikutukset

32. Antavatko esityksen arvioidut ihmisvaikutukset (vammaiset lapset ja aikuiset, iäkkäät henkilöt) oikean kuvan uudistuksen vaikutuksista?

Kyllä pääosin

Perustele tarvittaessa kantasi

Lain vaikutuksia on arvioitu suhteellisen hyvin suhteessa eri asiakasryhmiin. Vaikutusten arvioinnista ei kuitenkaan saa kovin selvää kuvaa siitä, millä tavalla vammaisten henkilöiden asema esimerkiksi asumisessa ja osallisuudessa yhteiskuntaan paranee nykyiseen vammaispalvelulakiin ja sen soveltamiskäytäntöön nähden. Samoin ei ole kovin selvää, missä määrin YK:n vammaissopimuksen tavoitteet etenevät ja mitä jää vielä kesken.

Henkilökohtaisen avun työnantajamallin säännöksiin ehdotetaan joitakin muutoksia, joista ei ole perusteluja eikä tietoja vaikutuksista.

33. Onko arvio esityksen kustannus- ja henkilövaikutuksista mielestänne realistinen?

Ei kantaa

Perustele tarvittaessa kantasi

-

34. Muut vapaamuotoiset huomiot esityksestä.

Useita tärkeitä osallisuustyöryhmän ehdottamia ja sen loppuraportin lausuntokierroksella viime vuonna laajaa kannatusta saaneita parannusehdotuksia pykäliin ja perusteluihin on jostain syystä jäänyt pois tästä ehdotuksesta. Olennaisin näistä on muutosehdotus, jonka mukaan asiakkaan esittämästä avun ja tuen tarpeesta tai palvelun toteuttamistavasta voitaisiin palveluista päätettäessä poiketa vain perustellusta syystä, joka on kirjattava päätökseen. Tämä on palautettava lakiesitykseen. Perusteluista on myös poistettu tärkeitä kappaleita liittyen esimerkiksi YK:n vammaissopimukseen yleiskommentteineen sekä kilpailutusten vaihtoehtoihin. Osallisuustyöryhmän huomioita on palautettava esitykseen.

Heta-liitto katsoo, että KHO:n valituslupamenettely vammaispalveluasioissa on vähentänyt asioiden käsittelyä KHO:ssa enemmän kuin olisi tarkoituksenmukaista. Nyt vammaisten oikeusturvaa heikentää merkittävästi se, että jo lautakuntakäsittely voi kestää useita kuukausia. Lisäksi ongelma voi olla myös se, että palvelusuunnitelman tekemisen jälkeen ei tehdä riittäviä päätöksiä eikä palvelusuunnitelmaa toteuteta. Näihin tilanteisiin tarvitaan konkreettisia puuttumiskeinoja.

Oikeusturvakysymyksen käsittely vaatisi kuitenkin enemmän selvittämistä ja arviointia kuin tämän lakiuudistuksen yhteydessä voidaan tehdä. Oikeusturvaa tulisi kartoittaa omana kokonaisuutena, jossa vaihtoehtoja voisivat olla myös oikaisuvaatimuskäsittelyn nopeuttaminen säätämällä sitovista käsittelyajoista tai koko oikaisuvaatimuskäsittelyn poistaminen vammaisten palveluista. Hyvinvointialue voi joka tapauksessa korjata päätöksiä asiakkaan eduksi varsin joustavasti hallintolain 8 luvun 50 §:n nojalla.

Lakiehdotuksen 26 § mukaan hyvinvointialue voi järjestää myös muita vammaispalvelulain tarkoituksen toteuttamiseksi tarvittavia palveluita ja taloudellisia tukitoimia. Lakiin tulee lisätä maininta, että näillä palveluilla ja taloudellisilla tukitoimilla ei voi kuitenkaan rajoittaa asiakkaan oikeutta saada vammaispalvelulain mukaiset subjektiivisina oikeuksina määritellyt palvelut. Esimerkiksi oikeutta henkilökohtaiseen apuun ei voi heikentää sillä, että hyvinvointialue tämän pykälän perusteella keksisi lain ulkopuolisia, uusia palvelumuotoja.

Heta-liitto on ottanut yksityiselämän suojaan liittyviä kysymyksiä esiin asiakastietolaista maaliskuussa 2022 annetussa lausunnossa. On tarpeen, että STM arvioi vammaisten yksityiselämän suojaan liittyviä lainsäädäntötarpeita. Vammaispalveluiden toteutumista haittaavat menettelylliset ongelmat kuten toistuvat palvelukartoitukset, joissa asiakkaan yksityiselämän suojaa loukataan. Lisäksi alalla on ollut keskustelua työsuojelullisista kysymyksistä henkilökohtaisten avustajien työssä sen suhteen, onko tarve mahdollistaa työsuojelutarkastukset yksityiskoteihin. Hyvinvointialueiden ei tule toteuttaa työsuojelullista valvontaa esimerkiksi tekemällä tarkastuksia vammaispalveluiden asiakkaiden koteihin, eikä asiasta tule säätää vammaispalvelulaissa tai sosiaalihuoltolaissa. Työsuojelullinen valvonta kuuluu työsuojeluviranomaisille, joilla on siihen tarvittava asiantuntemus.

Työolosuhteita on mahdollista kehittää asiakkaan yksityiselämän suojaa kunnioittaen muun muassa työterveyshuollon osaamisen avulla eli työterveyshuollon toimivuus työnantajamallissa on keskeistä.

Lain toimeenpanoa varten tarvitaan runsaasti tiedottamista, kouluttamista ja ohjausta, sillä moni asia muuttuu uuden lain myötä. Varsinkin palvelupäätösten muuttaminen uuden lain mukaiseksi kaipaa ohjausta. THL:lle ja STM:lle tulee varmistaa riittävät resurssit tiedotukseen ja ohjaukseen, sillä pelkästään vammaispalvelujen käsikirjan uudistaminen vaatii paljon työtä.

Aatelo Maija

Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry

Weckman Elisa

Heta - Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry